

ฉบับที่ 2

จันทร์จรรย์ ดอกบัวและคณะ
โรงพยาบาลปทุมราชวงศา จ.อำนาจเจริญ

สถานการณ์การใช้ยาปฏิชีวนะเลี้ยงสัตว์ใน 5 จังหวัดเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเลี้ยงสัตว์จำนวนมาก เช่น โค สุกร แพะ ไก่ จาก การสำรวจพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงสัตว์และความรู้เข้าใจเกี่ยวกับการเกิดเชื้อดื้อยาใน เกษตรกร อ.ปทุมราชวงศา จ.อำนาจเจริญ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 มีการใช้ยาปฏิชีวนะ ตลอดวงจรของสัตว์ เพื่อรักษาโรค ป้องกันโรค และเร่งการเจริญเติบโต และยังขาดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงสัตว์และผลกระทบที่เกิดขึ้น ทีม Node กพย.อีสาน จึงทำการ สืบสวนสถานการณ์การใช้ยาปฏิชีวนะ พฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะในสัตว์แต่ละชนิด ในกลุ่มเกษตรกร ผู้เลี้ยงสัตว์ 12 อำเภอ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงสำรวจความคิดเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางกำกับดูแลการใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงสัตว์อย่างสมเหตุผล ผลการสำรวจ กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรมีจำนวนทั้งหมด 343 ราย เป็นเพศชาย 242 ราย (ร้อยละ 70.55) มีอายุอยู่ ระหว่าง 46-55 ปี (ร้อยละ 35.48) มีการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 46.65) เป็นเจ้าของฟาร์มสัตว์ เอง (ร้อยละ 89.50) และเป็นฟาร์มพันธะสัญญาร่วมกับนายทุน (ร้อยละ 10.50) ส่วนใหญ่เกษตรกร

จัดซื้อจัดหายาปฏิชีวนะสำหรับสัตว์จากร้านขายยาสัตว์ จำนวน 134 ราย คิดเป็นร้อยละ 39.14 รองลงมาคือร้านขายสินค้าเกษตร แหล่งจัดซื้อจัดหาอื่น ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ร้านขายของชำ และไม่เคยใช้หรือไม่ได้ใช้ คิดเป็นร้อยละ 23.24, 22.35, 8.24, 4.12, และ 2.65 ตามลำดับ ประเภทของสัตว์ที่เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นโค จำนวน 102 ราย คิดเป็นร้อยละ 29.48 รองลงมาคือสุกร ไก่ ปลา ควาย แพะ และเป็ด จำนวน 81, 77, 42, 18, 12 และ 10 ราย ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 23.41, 22.25, 12.14, 5.20, 3.47 และ 2.89 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรที่เลี้ยงกวาง นกกระทา จระเข้ และกิ้ง ชนิดละ 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 0.29 สำหรับแต่ละชนิด

ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับยาปฏิชีวนะและเชื้อดื้อยา

1. **ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับยาปฏิชีวนะ** เกษตรกรรู้จักยาปฏิชีวนะ ร้อยละ 65.69 โดยให้ความหมายของยาปฏิชีวนะตามความเข้าใจว่า เป็นยาใช้เพื่อรักษาโรคทั่วไป เป็นยาฆ่าเชื้อ เป็นยารักษาโรคติดเชื้อแบคทีเรีย อีกร้อยละ 34.31 เข้าใจว่าเป็นยาแก้ปวดแก้อักเสบ ยาลดไข้แก้ไข้ ยาสามัญประจำบ้าน วิตามินป้องกันโรค ตัวอย่างที่รู้จัก เช่น เพ็นนิซิลลิน อะม็อกซิซิลลิน เพนโดสเตรป อ็อกซิคลิน คานาไมซิน

2. **ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเชื้อดื้อยา** เกษตรกรรู้จักเชื้อดื้อยา ร้อยละ 42.65 โดยให้ความหมายของเชื้อดื้อยาตามความเข้าใจว่า เมื่อสัตว์ป่วยและใช้ยาเดิมที่เคยรักษาแล้วไม่หาย เชื้อโรคที่เกิดจากการกินยาไม่ต่อเนื่อง เชื้อโรคที่ใช้ยาปฏิชีวนะแล้วไม่หาย เชื้อโรคไม่ตอบสนองต่อยาทำให้ไม่สามารถรักษาเชื้อโรคนี้ได้แล้ว เชื้อโรคที่พัฒนาตัวเองในการต้านยานั้นๆ เชื้อโรคที่ร้ายแรง ภาวะที่เชื้อโรคต่อต้านยาปฏิชีวนะ หากมีการดื้อยาเกิดขึ้นจะรักษายากขึ้น

ด้านพฤติกรรมและความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร

1. **พฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงสัตว์** เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ยาเมื่อสัตว์มีอาการป่วย (ร้อยละ 67.98) รองลงมาคือ ใช้เมื่อต้องการบำรุงหรือป้องกันโรคในสัตว์ ใช้ถ่ายพยาธิ ใช้โดยให้เป็นความดูแลของปศุสัตว์ และใช้ตามที่บริษัทหรือพันธมิตรสัญญากำหนด ในร้อยละ 17.15, 5.58, 3.10 และ 2.07 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าไม่มีการใช้ยาร้อยละ 2.69 เฉพาะยาปฏิชีวนะนั้น ส่วนใหญ่ใช้เพื่อรักษาโรค (ร้อยละ 74.73) รองลงมาคือ บำรุงหรือป้องกันโรค ถ่ายพยาธิ เร่งการเจริญเติบโต และกระตุ้นการผสมพันธุ์ (ร้อยละ 16.56, 5.45, 2.40 และ 0.87 ตามลำดับ) สำหรับวิธีที่เกษตรกรใช้ในการกำจัดภาวะบรรจุกยาปฏิชีวนะ ส่วนมากดำเนินการกำจัดโดยการฝังดิน (ร้อยละ 32.60) รองลงมาคือ เฒ่า ทิ้งลงถังขยะทั่วไป สัตวแพทย์/สัตวบาล/ปศุสัตว์เป็นผู้ดำเนินการ ทิ้งถังขยะติดเชื้อ/ขยะอันตราย และขาย (ร้อยละ 15.93, 15.93, 14.46, 6.13 และ 5.39 ตามลำดับ)

2. ยาปฏิชีวนะที่มีการใช้ในฟาร์มปศุสัตว์

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงโค เกษตรกรผู้เลี้ยงโค 102 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย เช่น Amoxycillin ฉีดเข้ากล้ามเนื้อ เพื่อแก้ไข รักษาอาการติดเชื้อ, Pendistrep ใช้ตามฉลากกำกับยา เพื่อรักษาอาการป่วย, Oxycline ฉีดเข้ากล้ามเนื้อ เพื่อแก้ไขแก้อักเสบ และ Kanamycin ฉีดเข้ากล้ามเนื้อ 20 ml นาน 3 วัน เพื่อแก้ไตอักเสบ

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงสุกร เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกร 81 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย เช่น Pendistrep L.A. ใช้เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของสุกรจนกว่าจะหาย, Oxyetra L.A.20% ฉีดเข้ากล้ามเนื้อ เพื่อแก้ไข, Amoxycillin ฉีด 3 วัน หรือแล้วแต่แพทย์สั่ง เพื่อรักษาอาการป่วย, Chlotetracycline 50 mg/g ป้ายลิ้น เพื่อป้องกันและรักษาโรคท้องร่วง หรือ Kanamycin 1 ซีซี/น้ำหนักหมู 30 กิโลกรัม เพื่อแก้อักเสบ

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงไก่ เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ 77 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย เช่น Amoxycillin ฉีดเพื่อรักษาอาการป่วย, Chlotetracycline 60 mg/kg 1 ซอง ผสมน้ำ 4 ถึง ใช้เมื่อเวลาไก่ป่วย หรือ Bio+B12 (Erythromycin 22.7 gm/pound) ผสมน้ำแค่พอมีสีแดง 1 แกลลอน ให้รับประทาน 1 วัน เว้น 2 วัน

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงปลา เกษตรกรผู้เลี้ยงปลา 42 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย เช่น Oxytetracyclin ผสมอาหาร รักษาครีบขาวแดง หรือ Clarithromycin ผสมอาหาร รักษาอาการป่วย

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงกระบือ เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือ 12 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย เช่น IVOMEK-F ใช้เพื่อถ่ายพยาธิ แต่ไม่ทราบวิธีใช้ หรือ OXYCLINE ฉีดเข้ากล้ามเนื้อ ใช้เพื่อแก้ไข

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงแพะ เกษตรกรผู้เลี้ยงแพะ 12 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย เช่น Amoxycillin inj. ฉีดเข้ากล้ามเนื้อคอ ลดการอักเสบ/ป้องกันมดลูกอักเสบ เพื่อรักษาอาการเจ็บข้อของแพะ หรือ Amoxicillin + Prednicilin inj. ฉีดยาก่อน 3 วัน ถ้าไม่ดีขึ้นจะเปลี่ยนเป็น Oxytetracycline inj. เพื่อรักษาโรคในแพะ

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงเป็ด เกษตรกรผู้เลี้ยงเป็ด 10 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย เช่น ใช้ Bio+B12 1 หยด/น้ำ 1 ลิตร หยอด 3-4 ครั้ง/สัปดาห์ เพื่อบำรุงและป้องกันโรค, ใช้ Bio+B12 (Erythromycin 22.7 gm/pound) 1 ซองผสมน้ำ 1 แกลลอน เพื่อป้องกันโรคทางเดินหายใจ หรือใช้ Amoxycillin ฉีดเพื่อรักษาอาการป่วย และมีเกษตรกร 1 ราย เลี้ยงเป็ดโดยวิธีธรรมชาติ ไม่ใช้ยาใดๆ

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงกวาง เกษตรกรผู้เลี้ยงกวาง 1 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย โดยไม่ทราบชนิดของยา ขนาด วิธีการใช้ ระยะเวลาที่ใช้

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงนกกระทา เกษตรกรผู้เลี้ยงนกกระทา 1 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย โดยใช้ยา Bio+B12 (Erythromycin 22.7 gm/pound) 10 ซอง ผสมน้ำ 250 ลิตร ให้กับนกกระทา จำนวน 5,000 ตัว สามารถใช้ได้นาน 3 วัน ให้ทุก 2 สัปดาห์ จนครบ 1 เดือน เพื่อบำรุงและป้องกันโรคหวัด

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงจระเข้ เกษตรกรผู้เลี้ยงจระเข้ 1 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย โดยใช้ ยา Enrofloxacin (50 mg/ml) 1 ml/20 kg IM นาน 5-7 วัน, Gentamycin 1 ml/20 kg IM และ Oxytetracycline ผสมน้ำในอ่างเลี้ยงสูง 40-50 เซนติเมตร เปลี่ยนน้ำทุก 2-3 วัน

ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงกุ้ง เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง 1 ราย มีการใช้ยาเมื่อสัตว์ป่วย โดยใช้ยา colistin โรยบ่อกุ้งก่อนลงและหลังลง 3 วัน เพื่อป้องกันการติดเชื้อและลดการอักเสบระหว่างการขนส่ง

การบริหารยาและการเก็บรักษา

เกษตรกรจำนวนไม่น้อยที่มีการใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงสัตว์แต่กลับไม่ทราบว่าตัวเองกำลังใช้ยาปฏิชีวนะ ไม่ทราบชื่อสามัญทางยา และไม่ทราบข้อบ่งใช้ที่แน่นอนของยา เกษตรกรส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะจากประสบการณ์การเลี้ยง การสอบถามจากฟาร์มใกล้เคียง การลองผิดลองถูก และปรึกษาสัตวแพทย์/สัตวบาล กรณีที่สัตว์เจ็บป่วยรุนแรง ส่วนใหญ่จะบริหารยาโดยเจ้าของฟาร์ม หรือจ้างอาสาปศุสัตว์ประจำหมู่บ้านมาบริหารยาให้ ขนาดยาจะพิจารณาจากน้ำหนักตัวของสัตว์เป็นหลัก หรือประมาณขนาดยาเองจากประสบการณ์การให้ยา โดยขนาดที่ใช้ในการรักษาจะสูงกว่าขนาดยาที่ใช้ในการป้องกันโรค เกษตรกรจะใช้ยาไปเรื่อยๆ จนกว่าสัตว์จะหาย หากอาการเจ็บป่วยไม่ดีขึ้น จะเลือกใช้ยาที่มีความแรงและปริมาณที่มากขึ้น

พฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดเชื้อดื้อยาในฟาร์มปศุสัตว์และการปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ยาปฏิชีวนะมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น โดยไม่ได้ปรึกษาสัตวแพทย์ การใช้ยาโดยไม่ทราบว่ายานั้นเป็นยาปฏิชีวนะ การใช้ยาโดยไม่ทราบชื่อสามัญทางยา การใช้ยาโดยไม่ทราบข้อบ่งใช้ การใช้ยาไปเรื่อยๆ จนกว่าสัตว์จะหาย การใช้ยาผสมในอาหารสัตว์เพื่อป้องกันโรค การใช้ยาปฏิชีวนะในขนาดต่ำๆ เพื่อป้องกันโรค การใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่มีทะเบียน การทิ้งสิ่งปฏิกูลจากฟาร์มลงพื้นดิน หรือแหล่งน้ำ หรือนำไปเป็นปุ๋ย การทิ้งภาชนะบรรจุยาอย่างไม่เหมาะสม

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยาปฏิชีวนะและผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้ยา

วัตถุประสงค์การใช้ยาปฏิชีวนะ เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าใจถูกต้องกว่ายาปฏิชีวนะมีวัตถุประสงค์เพื่อการรักษาโรคในการเลี้ยงสัตว์ จำนวน 303 ราย คิดเป็นร้อยละ 88.08 และมีบางส่วนเข้าใจว่ายาปฏิชีวนะใช้เพื่อป้องกันโรคในสัตว์ และใช้เพื่อเร่งการเจริญเติบโตในสัตว์ จำนวน 216 และ 120 ราย ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 62.79 และ 34.88 ตามลำดับ

วิธีการใช้ยาปฏิชีวนะ เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเข้าใจถูกต้องว่าควรปรึกษาเจ้าหน้าที่สัตวบาลหรือสัตวแพทย์ก่อนใช้ยาปฏิชีวนะในฟาร์มปศุสัตว์ จำนวน 317 ราย คิดเป็นร้อยละ 92.15 แต่ในทางปฏิบัติเกษตรกรจะปรึกษาสัตวแพทย์หรือสัตวบาลในกรณีที่สัตว์เจ็บป่วยรุนแรงเท่านั้น โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเข้าใจถูกต้องว่าควรใช้ยาตามขนาดที่ฉลากกำหนด แต่ในทางปฏิบัติเกษตรกรจะให้ยาตามประสบการณ์ที่เคยฉีดหรือการให้ยาจากการประมาณขนาดยาเอง จำนวน 314 ราย คิดเป็นร้อยละ 91.28 และมีเกษตรกรจำนวน 183 ราย (ร้อยละ 53.20) มีความเข้าใจว่ายาปฏิชีวนะสามารถใช้ได้นานจนกว่าสัตว์จะหาย หากใช้ยาปฏิชีวนะชนิดแรกไม่หาย จะแก้ไขโดยการเปลี่ยนไปยาปฏิชีวนะที่แรงขึ้นและให้ในขนาดที่มากขึ้น นอกจากนี้เกษตรกรจำนวน 132 ราย (ร้อยละ 38.37) มีความเข้าใจผิดว่ายาปฏิชีวนะสามารถให้ในขนาดต่ำๆ เพื่อป้องกันโรคในสัตว์ได้

การตกค้างของยาปฏิชีวนะ เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่ายาปฏิชีวนะสามารถตกค้างในมูลสัตว์ เนื้อสัตว์และสิ่งแวดล้อมได้ จำนวน 165 ราย คิดเป็นร้อยละ 47.97 โดยมีความเข้าใจว่ายาปฏิชีวนะจะเกิดการตกค้างได้ต้องมีการใช้ในปริมาณมากๆ และต้องใช้ในสัตว์ที่มีอายุการเลี้ยงนานอย่างน้อย 1-2 ปี ถึงจะเกิดการตกค้างในเนื้อสัตว์และมูลสัตว์ ส่วนสัตว์เลี้ยงที่มีอายุการเลี้ยงสั้น เช่น ไก่ ปลา และกุ้ง อาจจะไม่เกิดการตกค้างของยาปฏิชีวนะ ส่วนการตกค้างในสิ่งแวดล้อมนั้น เกษตรกรมีความเข้าใจว่าจะเกิดได้น้อย เนื่องจากในฟาร์มส่วนใหญ่จะมีบ่อดินพักมูลสัตว์และสิ่งปฏิกูลก่อนปล่อยลงสู่พื้นดินและแหล่งน้ำ จึงไม่เกิดการตกค้างในดินและแหล่งน้ำ

การดื้อยาปฏิชีวนะและการปนเปื้อนของเชื้อดื้อยา เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่าการใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงสัตว์เป็นระยะเวลาเวลานานจะก่อให้เกิดเชื้อดื้อยาในคนและในสัตว์ได้ จำนวน 92 และ 192 ราย คิดเป็นร้อยละ 27.03 และ 55.81 ตามลำดับ และมีเกษตรกรบางส่วนมีความเข้าใจที่ถูกต้องว่าการใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงสัตว์ทำให้คนมีโอกาสได้รับยาปฏิชีวนะทางอ้อมจากการรับประทานอาหารที่มีการปนเปื้อนของยาปฏิชีวนะ จำนวน 128 ราย คิดเป็นร้อยละ 37.21

การติดเชื้อมีดื้อยาปฏิชีวนะ เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเข้าใจถูกต้องว่าหากเกษตรกรหรือสัตว์เลี้ยงติดเชื้อมีดื้อยาจะทำให้การรักษาโรคนานขึ้น โอกาสหายจากโรคยากขึ้น และมีโอกาสเสียชีวิตสูงขึ้น จำนวน 229 ราย คิดเป็นร้อยละ 66.57 และมีเกษตรกรบางส่วนมีความเข้าใจว่าการอยู่อาศัยในบริเวณฟาร์มจะมีโอกาสติดเชื้อมีดื้อยาจากสัตว์สู่คนได้ จำนวน 122 ราย คิดเป็นร้อยละ 35.37

